

Diplomitöö

370 453

Inventar
Jüri
12/11/38

E.V.

TARTU ÜLİKOOLI
ÕIGUSTEADUSKONNA

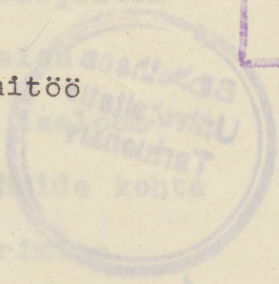
12. det.
Nr 334
TARTU

SÕJAVANGIDE ÕIGUS

- I. Sõjavangide õiguse üldanne
- II. Sõjavangide õiguse allikad
- III. Sõjavangide õiguse
- B. MATERIAALNE ÕIGUS
- I. Sõjavangide õiguse subjektid
- II. Sõjavangide õiguse objektid
- 1. Normide laetivus ja
- 2. Üldeskirjad sõjavangide kohta
- 3. Sõjavangide evakueerimine
- 4. Sõjavangide teadetetule
- 5. Sõjavangide laager
- 6. Laagri viisiseadmine
- 7. Sõjavangide riietus
- 8. Sõjavangide toit
- 9. Laagri hügieen
- 10. Sõjavangide rahavahetus
- 11. Sõjavangide töö
- 12. Palk

A.A.
7/8/38

Diplomitöö

Jüri Sillamaa

Matr. nr. 12923

E.V. Tartu Ülikooli õigus-
teaduskonna üliõpilane

Detsember 1938

16 x 11 88 loovetööd ei ole loetud

S i s u k o r d

A. ÜLDÕPETUSED	4
I. Sõjavangide õiguse ülesanne	4
II Sõjavangide õiguse allikad	7
III. Sõjavangide õiguse kirjandus	12
B. MATERIAALNE ÕIGUS	14
I. Sõjavangide õiguse subjektid	14
II Sõjavangide õiguse sisu	25
1. Normide kehtivus ja iseloom	25
2. Üldeeskirjad sõjavangide kohta	30
3. Sõjavangide evakueerimine	31
4. Sõjavangide teadetebüroo	32
5. Sõjavangide laager	35
6. Laagrite sisseseadmine	36
7. Sõjavangide riietus	35
8. Sõjavangide toit	40
9. Laagri hügieenia	42
10. Sõjavangide raharessursid	43
11. Sõjavangide töö	45
12. Palk	48

13. Sõjavangide suhted välisilmaga	49
14. Sõjavangide intellektuaalsed ja moraalsed tarbed	52
15. Vangilaagri sisemine distsipliin	53
16. Sõjavangide kaebused vangipõlve rezhiimi üle	54
17. Kriminaalkaristused sõjavangidele	55
18. Distsiplinaarkaristused	57
19. Kohtulikud jälitamisid	59
20. Sõjavangide abistamisühingud	60
21. Kontrolli korraldamine	60
22. Sõjavangide repatrieerimine ja haiglasse paigutamine	62
23. Sõjavangist vabanemine ja repatrieerimine vaenuliku tegevuse lõpetamisel	64
III Lõppsõna	66
IV Kasutatud kirjandus	67

SÕJAVANGIDE ÕIGUS

ÜLDÕPETUSED

I. Sõjavangide õiguse ülesanne

Rahvusvahelises liikluses tekivad mitmesugused arusaamatused ja mõtete lahkuminekid, sest praegusel ajal loetakse iga riigi poliitika algpõhimõtteks "mõistlikku omakasu".

Sellekohaselt riigid toimuvad esimeses joonel ainult enda huvides, mis sageli ei ühtu teiste riikide omadega, Et rahvusvahelises elus pole ühegi riigi üle kõrgemat võimu, mis võiks oma autoriteediga ja jõuga kõrvaldada kokkupõrkeid, tuleb riikidel ise lahendada oma tüliküsimusi. Sarnane lahendamine võib sündida sõbralikul teel kui ka vägivallaga, esiteks moraalse surve näol ning lõpuks avaliku vägivalla ehk sõja kujul.

Sõda tuleb võtta kui ajaloo mõõdapääsematut tõsi-
asja ja ta jääb seni püsima, kuni kestavad riikidevahe-
lised kokkupõrked huvide pärast. Sõda on kõige vanem rahvus-
vaheline läbikäimisviis, temaga on kasvanud ka rahvusvahe-
line õigus. Ajajooksul on sõda piiramatust omavoli ja vä-
givalla tarvitamisest loobunud ja riigid on kehtima pan-
nud teatud eeskirjad, mis korraldavad sellist võitlust ¹⁾.

On väljakujunenud sõjaõigus, mis korraldab riikide vas-
tastikkuseid suhteid sõja puhul. On katsutud teid leida,
kuidas oleks üldse võimalik sõda ära hoida, arvestades sõ-
ja suuri kahjusid ja hävitustöid. Kriitiline tugevaks tõusis
see liikumine 19. sajandil, kus sõlmiti terve rida kok-
kuleppeid, mis pidid igasuguste tuleviku tülide rahuli-
kul teel lahendamise aluseks saama. Sarnaseid kokkuleppeid
sõlmitakse ka tänapäevki, kuid siiski peame jääma tõsiasi-
ja juurde, et inimene on loomult inimene, kellel on kül-
jes looduslik instinkt võtta seda jõuga, mida rahuli-
kul teel ei suuda. Sellepärast vaevalt täitub inimese
usk igavesest rahust.

Vanemad kirjanikud, nagu Rousseau ja teised arvasid,

1) A. Piip, Rahvusvaheline õigus, Tartus, 1936, lk. 287,
289.

et sõda on vaid kahe riigi relvastatud jõudude võitlus, mis omal ajal osalt õige oli, kuid nüüd on jõutud teisele otsusele, nimelt et sõda on kahe rahva võitlus mõlemate riikide jõududega ja võimetega. Võita aga tahavad mõlemad pooled ja otsivad selleks ikka uusi ja paremaid abinõusid. Missugused need abinõud on, seda dikteerib ette tehnika, kultuur ja rahva moraal. Pruugib ainult mõneviiku sõdade ajalugu lehitseda ja praeguse ajaga võrrelda, seisame tõsiasja ees, et ikka ja alati on kaldutud kõrvale reeglist, et inimeste tapmine ega piinade valmistamine ei ole mitte siht, et õigust leida rahvusvahelises elus. vaid on äärmine ja ebakultuuriline nähe oma sihi saavutamiseks ¹⁾.

Seda leidis juba Hugo Grotius, kes ütles, et sõjas on ainult see lubatud, mis sõja lõpule viib ja sellepärast tuleb hoiduda asjatutest kannatustest. Vastavalt sellele tärkab vajadus rakendada sõjas mõningaid norme, mis piiraksid sõdivate poolte metsikust ja omavoli..

Nii arenes mõiste õiglasest ja ebaõiglasest sõjast, rüütlimeelsusest, inimarmastusest haavatute vastu jne. Sõjapidamises tärkab sõja tavaõigus, millest kõrvalekaldu-

1) J.Kunz, Kriegsrecht und Neutralitätsrecht , Wien 1935, lk. 49, 63, 109.

mine on lubatud vaid tõsistel sõjalistel kaalutlustel.

Käesolev töö puudutab seda osa sõjaõigusest, mis on seoses sõjavangidega. Sõjavangide küsimus omas suure tähtsuse sõdades, mis peeti tuhanded aastad tagasi, kui ka praegu ja tuleviku sõjas.

Sõda veeretab sõjamehele kolm takistust ette, mis oleks: haavata saamine, surm ja sõjavangi sattumine. Kõik kolm faktorit omavad sõjas ühesuguse tähtsuse ja mõjutavad üksikut võitlejad moraalselt ja psühhiliselt. Sellepärast on vajalik, et juba rahu ajal oleks normeeritud sarnased küsimused, mis puudutavad sõjamehe saatust sel korral, kui ta haavata saab või sõjavangi satub.

II, Sõjavangide õiguse allikad

Normid sõjavangide õigusliku seisundi kohta kuuluvad rahvusvahelise õiguse valdkonda. Nii nagu rahvusvahelise õiguse allikateks on kombeõigus, lepingud, pretseedendid, õpetlaste tööd, jne. on ka sõjavangide õiguse, kui ühe osa sõjaõiguse, allikateks samad instituudid.

Sõjaõigus, kui kombeõigusest põlvenenud õiguslik ins-

tituut, moodustab vanema osa rahvusvahelisest õigusest ¹⁾

Kombeõigus on siin riikide-vaheline vaikiv kokkulepe, mis on kehtinud kauemat aega ja on muutunud riikide tahte väljenduseks. Vanemad rahvusvahelise õiguse autorid ütlevad, et tava on see, mis järgneb sõnadest ja tegudest, mida teatud rahvad ja riigimehed ütlevad ja teevad pikemat aega ilma mingisuguse välise surveta. Ise-loomustavaks nähtuseks tava juures on see; kui kirjutatud norm on jäänud kaua aega rakendamata, siis astub tava nagu iseenesest järgi "ius posterius derogat i uri priori".

Lepingu vorm muudab aga hiljemini kindlasti varemini kehtinud tava.

Alguses peegeldus kombeõigus vanemate õpetlaste töis, mis oli segatud nende eneste poolt juurdelisatud kommentaaride ja uute põhimõtetega. Nendest tähtsamateks võiks nimetada: Ayala "De jure et officiis bellias et disciplina militori 1595 jne. Hiljem hakati sõjaõigusesse puutuvaid küsimusi korraldama rahvusvaheliste sobimustega või lepingutega.

Lepingud on dokumendid, kus riikide kokkulepe tahe on

1) J.Kunz, op. cit. lk. 19,20,21.

selgesti väljendatud. Nimetused võivad olla väga mitmekesised, nagu kokkulepe, sobimus, leping, konventsioon, traktaat jne.¹⁾

Lepinguid võivad luua kaks või rohkem riiki omavahel või hulga riike koos, milledest esimesi nimetatakse partikulaarseiks lepeteks, teisi aga universaalseiks. Partikulaarsete lepetega üksikud riigid korraldavad mõnda kitsast sõjaõigusesse puutuvat ala. Väga tihti on universaal-lepingutega kohustuslikuks tehtud partikulaarlepingute sõlmimine pisisasjade lahendamiseks. Nii ütleb 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni art. 83, et kõrged leppeosalised jätavad endile õiguse sõlmida erikonventsioone kõikide sõjavangidesse puutuvate küsimuste kohta, millede üksikasjalikku korraldust nad peavad otstarbeks.

Peab tähendama, et mõnikord on lepingust osavõtvate riikide arv küll väike, näit. 1856.a. Pariisi deklaratsioon mereõiguse kohta. Kuid tema otsused nagu kaaperdus on ja jääb keelatuks, leidsid üldist vastuvõttu, muutudes universaal rahvusvahelise õiguse reegliks²⁾. Samuti 1907.a. Haagi teisel konverentsil esines ainult 44 riiki, kuna

1) A. Piip, op. cit. lk. 210, 211, 221

2) A. Piip, op. cit. lk. 210, 211, 221.

hulk riike jäi sellest eemale. Kuid Haagi reeglid on üldise rahvusvahelise õigusega tunnustatud ka mitteosavõtnud riikide poolt, milledest peeti kinni maailmasõja ajal kui ka meie vabadussõjas.

Nii näeme, et kollektiivlepingutel on kaks iseloomustavat omadust. Nad on lahtised lepingud, milledega võivad hiljem üksikud riigid liituda ja peale selle omavad nad deklaratiivse iseloomu. Üksikud riigid, kes ei taha või kellel ei ole võimalik liituda lepinguga, tunnustavad lepingut kui üldtunnustatud rahvusvahelise õiguse norme Eesti, kui alustas sõda, ei olnud kohustatud mingisuguse rahvusvahelise lepinguga sõjaõiguse alal, kuid pidas siiski Haagi kui ka teistest rahvusvahelistest üldtunnustatud normidest pidevalt kinni ¹⁾.

Sõjavangide õigus, kui osa sõjaõigusest, omab samad allikad kui sõjaõiguski. Alguses peegeldus see kommetes ja õpetlaste töis, kuid hiljem hakati seda üksikute partikulaar kui ka universaallepingutega normeerima.

Tähtsamateks sõjavangide õiguse allikateks võiks ni-

metada:

1) A.Piip, op. cit. lk. 211, 221

1. Genfi konventsioon haavatute ja haigete eest hoolitsemiseks 1865, art. 49-53, 56, 71-82, 105-110, 119-124, 131-133.
2. Brüsseli konventsioon 1874, art. 49-53
3. Oxfordi konventsioon 1880 art. 21, 22, 61-83
4. Haagi mõlemad rahukonverentsid 1894 ja 1907, art. 4-20, V konventsioon 1907, art. 11-15, X konv. 1907, art. 14, XI konv. 1907, art. 5-8.
5. 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsioon

Genfi 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni normid on täielikumalt ja üksikasjalikumalt väljatöötatud ¹⁾ normid, mis sõjaõiguses siiani on esinenud

Maaõda oma miljonite sõjavangidega viis riigid suurtesse raskustesse, sest Haagi normid ei näinud kuigi üksikasjalikult ette, mida sõdiv pool sarnaste suurte inimhulkadega peale hakkab. Riigid, võttes aluseks Haagi norme, hakkasid ise omavahel partikulaarlepetege sõjavangide õiguslikku ala korraldama.

Sõja lõpul jäi järgi suur hulk sarnaseid üksikuid kokkuleppeid sõdivate riikide vahel, mis sai 1929.a. konverent-

1) J.Kunz, op. cit. lk. 69, 70.

si kokkukutsumise tõukeks ja aluseks, kus normeeriti sõjavangide õigusesse puutuvaid küsimusi niisuguse täpsusega ja üksikasjalikusega, mida varemalt pole sõjaõiguse alal kunagi tehtud.

III Sõjavangide õiguse kirjandus

Kirjandus, mis puudutab sõjavangide õiguslikku seisundit, on suuremalt osalt seoses üldist sõjaõigust käsitlevate teostega. Leidub ka terve rida eriteoseid, mis puudutavad sõjavangide õiguse üksikuid instituute.

J. Kunz mainib, et enne maailmasõda olid sõjaõiguslikud teosed omalt sisult palju objektiivsemad kui hiljem. Pääle sõda sõjakirjandus aetud poliitilistest põhjustest, kaldus liiga subjektivismi ja kaotas hulga oma väärtusest.

Kirjandusest, mis otseselt sõjavangide seisungit käsitlevad, oleks mainida järgmised tähtsamad teosed:

- E. Romberg, Des prisonniers de guerre, Brüssel 1876
- O. Eichelmann: Über die Kriegsgefangenschaft, Dorpat, 1878
- F. Loiseau, Du contrat de liberte sur parole, Paris 1904

- J. Beinhauser, Die Kriegsgefangenschaft, Koblenz 1910
- G. Molinari La prigionia di guerra Piacenza 1910
- H. Frobst, Die Kriegsgefangenschaft nach modernem Völkerrecht, München, 1911
- R.F.Roxburgh, The Prisoners of War Information Bureau in London, London 1915
- L. Sertorio: La prigionia di guerra e il diritto di postliminio. Turin 1916.
- C.L. Elias: Strafgewalt und Strafgerichtsbarkeit gegenüber Kriegsgefangenen wegen vor der Gefangennahme begangener Straftaten. Wittenberg 1916
- W. Brandt: Das Recht der Kriegsgefangenen im Landkrieg, Greifswald 1914
- P. Höhne, Die Rechtsstellung der Kriegsgefangenen Greifswald 1921
- H.C. Fooks, Prisoners of War
- G. Werner, Les prisonniers de guerre in Rec. Cours 1928
- 18 F. Schuster, Zur Reform des Kriegsgefangenenrechts, Würzburg 1929.
- G. Rasmussen, Code des prisonniers de guerre, Kopenhagen 1931.

MATERIAALNE ÕIGUS

I Sõjavangide õiguse subjektid

Enne kui hakata käsitlema sõjavangide õiguslikku seisundit, peame tutvunema korraga, missugusel juhusel ja olukorras satutakse sõjavangi, või sõjavangisarnasesse seisundisse.

Sõjavangi seisund on eesõigustatud rahvusvahelise õigusega kaitstud kinnipidamise kord, mida rakendatakse rahvusvahelises sõjaõiguses ettenähtud juhtudel.

Kõigepealt langevad sõjavangi õigusliku seisundisse need otsesed võitlejad, kes on sattunud sõdides vaenlase võimu alla. Genfi 1929.a. "haigete ja haavatute" konventsiooni art. 2 kohaselt rakendatakse haigete ja haavatute kohta, kes jäävad teise sõdiva poole võimusesse, lahinguväljale maha, rahvusvahelise õiguse üldiseid reegleid sõjavangide kohta.

Genfi 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni komisjonis paljud esindajad pooldasid, et haigeid ja haavatuid, kes vastase võimusesse on sattunud, ei tuleks lugeda sõja-

vangideks. Alles siis, kui nad terveks on saanud, alluvad nad korrale, mis maksab sõjavangide kohta.

Teiselt poolt leiti, et inimlikust seisukohast oleks see väga hääd, kuid praktilises elus on väga raske sarnast liigitust läbi viia. Ei saa kindlaks teha momenti, millal inimene täiesti terveks saab, et teda sõjavangi seisundisse viia. Et sarnane liigitus tekitaks raskusi ja kuritarvitusi, siis tuldi ühisele otsusele, et kõik haiged ja haavatud, kes lahinguväljale maha on jäänud, langevad sõjavangi seisundisse. Haigete ja haavatutega ühesuguses seisukorras on uppunud ja merehädalised pääle merelahingut. Sarnased sõjavangid ei ole mitte üksiku isiku ega väeosa võimuses, vaid kogu riigi võimuses ¹⁾.

Pääle eelpoolmainitud juhtude rahvusvaheline õigus näeb ette terve rida juhte, millal üksikuid sõdijaid, kes on sattunud vaenlase meelevalle alla, tuleb kohelda samal alusel kui sõjavange.

Vanal ajal, kui ka praegu on esinenud ja esinevad kodusõjad, kus emariigi mässav provints võitluses iseseisvuse eest on saavutanud säärase võimu, et ta tegelikult ei ole

1) Genfi 1929.a. konventsioonide protokolle ja kommentaare, lk. 100

enam vana riigivõimu käsutuses. Siis niihästi emariik ise kui ka teised riigid rakendavad võitlejate suhtes rahvusvahelisi sõjapidamise norme.

Säärasel korral, mässtõstnud provintsi jõududes võitlevad isikuid, emariigi kätte vangi sattudes, ei kohelda mässajatena, vaid sõjavangidena, kes ei kuulu võitlusest osavõtu pärast kriminaalkaristuse alla relvades vastuhakkamise pärast, vaid neid peetakse kõnni ühel alusel sõjavangidega.¹⁾

Erilise tähelepanu väärib rahvas, kes hakkab vastu vaenlase sõjaväe sissetungile maale. See tekib sarnasel juhul, kus kohalik sõjavägi on veel loomisel ja korraldamata või kohalikud sõjaväed asuvad kaugel eemal. Niisugused vastuhakkajad loetakse võitlejateks ja nendega peab käituma kui vaenlaste sõduritega. Säärase vastuhakkaja rahva käest nõutakse, et ta avalikult kannaks relvi ja peaks sõjaseadusi ning tabasid, kuigita pole veel suutnud organiseeruda kindlateks sõjalisteks üksusteks.

Kui sarnasel viisil vastuhakkaja rahvas vaenlase meelevaldalla alla satub, siis ei tohi nende vastu vägivaldalla ega

1) Josef Kunz, Die Anerkennung der Staaten im Völkerrecht, Stuttgart, 1918, lk. 181

muid lubamatuid tegusid sooritada, vaid nende kohta tuleb rakendada norme, mis maksavad sõjavangide kohta ¹⁾.

Neutraalriigi territoorium võib olla peljupaigaks sõdijaile. Kui üksikud sõjaväe osad või sõdurid on tulnud neutraalterritooriumile siis desarmeeritakse nad neutraalriigi poolt ja nad langevad sõjavangi-sarnasesse olukorda.

Neutraalriik on kohustatud neid sõjapiirkonnast kaugemale asetama ja neid kinni pidama laagrites või kindlustes. Kinnihoitud ohvitserid võib vabaks lasta ausõna peale - mitte lahkuda neutraalterritooriumilt sõjakeskel. Säärase sõjaväe peab ülal neutraalriik, kuid kulud tasutakse pärast rahulepingut riigi poolt, kelle sõjaväkke sõdurid kuulusid ²⁾.

Kui ühe sõdiva poole sõjaväe osa, kes neutraal territooriumile põgeneb, kaasa võtab sõjavange, siis sarnased sõjavangid saavad Haagi 1907.a. konventsiooni art. 13 kohaselt vabaks.

Neutraalriik võib neid oma äranägemise järgi lubada oma territooriumile jääda või vangid oma kodumaale saata.

1) J. Lawrence, The Principles of International Law, VII edition, London, 1925, lk. 345.

2) Kunz, op. cit. lk 229.

kui nad deda nõuavad.

Kui üksikutel sõjavangidel õnnestub põgeneda sõjavangist ja nemad ilmuvad neutraalterritooriumile, siis neutraalriigil on õigus neile omas riigis varjupaika anda. Neutraalterritooriumile astumisega on sarnased sõjavangid täiesti vabad. Samuti on vabad need sõjavangid, kellel õnnestub põgenemine erapooletule territooriumile vaenlase sõjalaevalt. Neile peab erapooletu riik kaitset pakkuma, kui neid neutraalriigi territoriaalvees taga aetakse.

Haagi 1907.a. konventsiooni art. 3 kohaselt ei tohi neutraalriik kunagi lubada kummalgil sõdival poolel omi sõjavange transporteerida läbi neutraalriigi territooriumi.¹⁾

Haagi 1907.a. konventsiooni art. 24 kohaselt ei või kummagi sõdiva poole sõjalaev neutraalsadamasse jääda rohkem kui 24 tundi, väljaarvatud juhud, kui kohapealne seadus seda teisiti korraldab. Kui sõjalaev neutraalsadamaste pärast 24 tundi, või üldse kohaliku seaduse poolt määratud aja jooksul ei lahku, siis peab neutraalriik abinõusid tarvitusele võtma, et sõjalaeva desarmeerida. Meeskond viiakse vastavasse kinnipidamise kohta, kus neid võib

1) Hans Wehberg, Handbuch des Völkerrechts, Das Seekriegsrecht, Berlin 19.5, lk. 400-402.

vastavalt rahvusvahelises õiguses ettenähtud korra järgi vangis pidada, kuna ohvitseri võib vabastada ausõna peale-¹⁾ mitte lahkuda erapooletult maalt sõja kestel

Meresõjas otseste võitjate hulka kuuluvad sõjalaevad ja abiristlejad. Kuna maavägedel on võimalus suureneva tagavaravägede arvel, on merejõududel võimalik end täiendada sõja ajal kaubalaevadega. Sarnane sõjalaevaks ümbermuudetud kaubalaev võib panna vaenlase vastu toime igasuguseid sõjalisi aktsioone. Kui on kaubalaev vastavalt Haagi 1907. a. konventsiooni normide kohaselt sõjalaevaks muutunud, ja vaenlase vastu sõjalisi aktsioone toime paneb, vastavalt rahvusvahelises mereõiguses ettenähtud eeskirjadele ja vaenlase võimusesse satub, siis ei tohi meeskonda kohelda kui kaapereid, vaid kui sõjavange.²⁾

Sõdivad pooled tarvitavad teineteise üle teadete muetsemiseks luurajaid ja salakuulajaid.

Luurajad on sõjaväelased, kes avalikult oma ülemuse käsul käsul korjavad vaenlase kohta teateid. Kui nemad vaenlase võimusesse satuvad, siis tuleb nende kohta rakendada samu norme, mis on maksivad sõjavangide kohta ega ei

1) J. Kunz, op. cit. lk. 230

2) J. Kunz, op. cit. lk. 114, 115

3) P. Zorn, op. cit. lk. 36

ei tohi neid luuramise eest kohtu alla anda. Salakuulaja aga antakse alati kohtu kätte. Juhul kui salakuulaja on oma sõjaväkke tagasi tulnud ja ta tabatakse hiljem vastasse poolt, siis ei või teda eelmise salakuulamise pärast vastutusele võtta. Teda tuleb kohelda kui tavalist sõjavangi¹⁾

Sõdivad pooled võivad teineteisega läbikäia parlamenditääride kaudu. Parlamentääriks loetakse isikut, kelle üks sõdiv pool on valinud teise poolega mõne asja üle läbirääkimistesse astuma, ja kelle juurde tema tuleb valge liipuga. Niihästi parlamentäär ise, kui ka tema saatjad evivad puutumatus e õiguse. Neid ei saa sõjavangi võtta. Kui vaenlase sõjaväe ülem näeb mingit kuritarvitust parlamentääri tegevuses, siis tema võib parlamentääri ajutiselt vangistada kuni juurdluseni. Kui aga parlamentäär tarvitab kurjasti oma eesõigustatud seisukohta, siis kaotab ta puutumatus²⁾ ja käib karistuse alla üldisel alusel.

Sõjavahendite hulka kuuluvad ka lennukid. Nende õiguslik normimine on alles viimase aja saavutis. Spioonide küsimus oli esimene, mis õhusõja õiguses üles kerkis. Ühes Bismarcki noodis prantsuse valitsusele 1870.a. oli tähenda-

1) Philipp Zorn, Die Beiden Haagen Friedenskonferenzen von 1899 und 1907, Berlin 1915, lk. 35,36

2) P. Zorn, op. cit. lk. 36

tud, et isikuid, kes on saadetud õhupalliga või õhulaevaga vaenlase territooriumile teateid koguma, tuleb kohaldada kui spioone.

Aga juba Brüsseli õhusõidu konverentsil 1874.a., Oxfordi 1880.a. ja Haagi 1899.a. 1907.a. konverentsidel jõuti teisele otsusele, mis kehtib ka praegusel ajal. Nimelt leiti, et isikuid, kes lennukil vaenlase territooriumil teateid kogudes vaenlase võimusesse satuvad, ei tule kohaldada kui spioone vaid kui sõjavange¹⁾.

Sõja ajal leiab sanitaar-personaal erilist kaitset. Genfi konventsiooni väerinde sõjavägedes viibivate haavatute saatuse parandamiseks 27. juulist 1929. art. 9 ütleb, et ainuüksi haavatute ja haigete kogumiseks, transpordiks ja ravimiseks, samuti ka sanitaarpunktide ja asutiste administratsiooniks määratud personaali ja vägede juures olevaid vaimulikke tuleb respektida ja kaitsta igas olukorras. Kui nad langevad vaenlase kätte, siis ei kohelda neid sõjavangidena.

Sõjaväelasi, kes on eriti väljaõpetatud selleks, et vajalisel korral olla abipõetajaks või raamikandjaiks hai-

1) J. Kunz, op. cit. lk. 197

gete ja haavatute kogumisel, transporteerimisel ja ravimisel, ning kes on varustatud isikutunnistusega, koheldakse ülesannete täitmiselt vangistamisel samuti kui alalist sanitaarpersonalit¹⁾.

Sanitaarpersonaaliga võrdsed õigused omab valitsuse poolt tunnustatud ja volitatud vabatahtliku abistamisühingu personaal, keda kasutatakse samade ülesannete teostamisel, nagu sõjaväe sanitaarpersonaali, selle reservatsiooniga, et nende ühingute personaal allutakse sõjaväe seadustele ja määrustele. Juba rahuajal peab iga riik teatama teisele leppeosalisele ühingute nimed, keda ta on volitatud oma vastutusel kaasa töötama oma sõjavägede ametliku sanitaarteenistusega²⁾.

Kui mõne erapooletu riigi tunnustatud ühing pakub oma personaali abiks mõnele sõdivale poolele oma ja sõdiva poole valitsuse nõusolekul, siis leiab sarnane personaal samuti kaitset. Abi vastuvõttev sõdiv pool aga peab sellest vaenlasele teatama³⁾.

Kui sanitaarpersonal on vastaspoole võimusesse sattunud, siis nad jätkavad oma tööd vastaspoole juhtimisel;

1) Genfi konventsioon haigete ja haavatute saatuse parandamiseks, 1929, art. 9

2) Ibid art. 10

3) Ibid, art. 11

neid tuleb rakendada eelkõige selle sõdiva poole haavatu-
tute ja haigete hoolitsemisele, kuhu nad kuuluvad ¹⁾

Kinnipeetud sanitaarpersonaalile tuleb võimaldada sa-
masugune ülalpidamine, korter ja palk kui oma sõjaväe vas-
tavale personaalile ²⁾

Sanitaarevakueerimisteks kasutatavaid liikumisvahendeid
koheldakse kui liikuvaid sanitaarpunkte. Transpordi-
juhiks määratakse sageli ohvitser ja kaitseks salk sõja-
mehi. Genfi 1929.a. haigete ja haavatute saatuse paran-
damise konverentsi komisjonis tekkisid vaieldesrelvastatud
kaitsesalga suuruse üle. Kuna üksikute riikide esindajate
arvamised läksid niivõrd lahku, et salga suuruse kohta
mingisugust kokkulepet ei saavutatud, siis lepitati kokku,
et säärane salk tuleb varustada igaks saateks erimanda-
diga ning art. 17 kohaselt tuleb sarnane vaenlase võimuses-
se sattunud kaitsesalk vabastada ja tagasi saata oma maale
ausõna vastu, - et neid kuni vaenuliku tegevuse lõpuni
kasutatakse ainult sanitaarteenistuses ³⁾

Sanitaartranspordiks tarvitataavad lennuvahendid, len-
dur ja abilised kuuluvad art. 18 järgi erilise kaitse alla.

1) Genfi 1929.a. haig. ja haav. konv. op. cit. art. 12

2) Ibid, op. cit. art. 13

3) Genfi 1929.a. konventsioonide protokollid ja kommentaarid Geneva 1930 lk. 604

— Kui sarnane sanitaarlennuk on sunnitud maanduma või maandub juhuslikult vaenlase poolt okupeeritud territooriumile, jäävad haiged ja haavatud, samuti ka sanitaarpersonal ja abinõud, kaasa arvatud lennuvahend, puutumata.

Vamgivõetud lendur, abilised ja raadiooperaatorid antakse välja tingimusel, et neid kuni vaenulise tegevuse lõpuni kasutatakse ainult sanitaarteenistuses. ¹⁾

Genfi 1929.a. konventsiooni art. 18 kommentaarides on selgitatud lenduri abiliste ja raadiooperaatori tähtsust, kus on öeldud, et lennuk arvuliselt väga vähe võib haiged ja haavatuid kaasa viia, siis peab lenduril abiks olema eriteadlane, arst kes vastavat valikut teeb ja kõige tõsisema haige kaasa viib. Operaatorid on tarvilikud lennuki maandumises ja orienteerumises. ²⁾

Sõjaajal naudivad veel terve rida tsiviilisikuid eesõigusi 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni art. 81 järgi on isikuil, kes järgnevad sõjajõududele, ilma et nad otseselt sinna kuuluksid, nagu korrespondendid, ajalehtede kirjasaatjad, markitandid, varustajad, kes satuvad vaenlase võimu alla ja keda see arvab kasulikuks

1) Genfi 1929.a. haig. ja haavat. konv. op. cit. art. 18

2) Genfi 1929.a. konv. protok. op. cit. lk. 182

kinni pidada, on õigus sõjavangide kohtlemisele tingimusel et nad oleksid varustatud legitimaatsioonitunnistusega nende vägede sõjavõimude poolt, keda nad saatsid.¹⁾

II. SÕJAVANGIDE ÕIGUSE SISU

1. Normide kehtivus ja iseloom

Normid sõjavangide õigusliku seisundi kohta kuuluvad rahvusvahelise õiguse valdkonda. Nagu teada, on sarnased normid riikidevahelised kokkulepped, mis avalduvad kombeõiguses ja lepingutes.

Kõige värskem õiguse allikas, mis aluseks sõjavangide kohtlemisele praegu ja tulevikus, on Genfi 1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni normid. See konventsioon on universaalne, lahtine leping, millega on ühinenud 41 riiki. Selle lepingu sõlmimisega lepinguosalisel ei ole mitte ülesütelnud varemsõlmitud kokkulepetest sõjavangide kohta vaid eelpoolnimetatud kokkulepe on art. 89 kohaselt täienduseks varemsõlmitud kokkulepetele, nagu seda on Haagi konventsioon maasõja seaduste ja tavade kohta, 29. juuli 1899 ja 18. oktoobri 1907.a. konventsiooni

1) Genfi 1929.a. Sõjavangide kohtlemise konventsioon, art. 81.

1)
oonid . Leppeosalised võivad sõlmida veel partikulaar-
lepinguid - erikonventsioone, kõikide sõjavangidesse puutu-
vate küsimuste kohta, millede üksikasjalikku korraldust
nad peavad otstarbekohaseks .
2)

Sarnast erikokkulepete sõlmimist praktiseeriti juba
vanal ajal, eriti siis kui puudusid universaallepingud.

Eriti maailmasõja aeg on rikas sarnaste partikulaar-
lepingute pooltest, mis olid seoses sõjavangidega. Teatud
küsimusi, mis olid väga selgesti Haagi normidega korral-
datud, püüdsid sõdivad pooled erilepingutega üksikasjali-
kumalt täiendada ja korraldada.

Sarnaste lepingute dokumente leidub küllaldaselt
iga riigi sõjaarhiivides. Inglise professor James Wilford
Garner oma töös "International Law and the World War volume
II lk. 1-57 käsitleb sõjavangide seisundit maailmasõjas ja
eriti üksikasjalikult neid kokkuleppeid, mida sõdivad
pooled omavahel sõlmisid.

Teos oma sihilt ja ilmavaatelt on kaunis subjektiivne
kus lastakse liitlasi nii lepingute algatamises, sõlmimis-
ses ja täitmises paremas valguses paista kui nende vas-

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 89

2) " " " " " " " " 83

taseid, Sarnane subjektiivism on omane kõikidele pärast-
maailmasõjaaegseile sõjakirjanikele, nagu seda J. Kunz
oma töös "Kriegsrecht und Neutralitätsrecht" mainis, kui
ta sõjakirjandust analüseeris ¹⁾.

Kui aga J. Garneri tööd kritiseerida ja vaadelda se-
da kui üksikuid väljavõtteid dokumentidest, siis võib
säält leida kaunis huvitavaid andmeid sõjavangide ja nen-
dega ühenduses olevate lepete kohta.

Uudsusena kõigist varemõlmitud kokkuleppeist on
1929.a. sõjavangide kohtlemise konventsiooni art. 82, mis
ütleb, et sõjaajal, kui üks sõdivaist pooltest ei ole
konventsiooniosaline, jäävad konventsiooni eeskirjad
sellele vaatamata kohuslikuks sõdivate poolte vahel, kes
on konventsiooni osalised.

Endistes kokkulepetes kaunis tihti maksis põhimõte,
et kui üks sõdivaist pooltest ei ole lepingu osaline, siis
võib lepingu eeskirju selle vastu ka täitmata jätta. 1929.
a. konverents aga leidis, et normid sõjavangide kohta on
moraalinormid, mis on seoses inimarmastusega, sellepärast
ei tohi normi adressaatide juures liigitust teha, kas

1) J. Kunz, op. cit. lk. 24.

nad on lepinguosalisel või mitte, vaid kõikidega tuleb in
inimarmastuslikult ümber käia. 1929.a. konventsioon ei ole
sellepärast mitte leping lepinguosalistega, vaid "traites
avec humanite" - leping inimkonnaga, nagu ütles Briti esin-
daja Sir. H. Rumbold:

Sellest võib järeldada, et kõikide konventsioonist
mitteosavõtnud riikidele jäävad sõjavangide kohtlemisnor-
mid moraalinormideks, kuna nende vahel, kes konventsiooni-
ga on ühinenud, on muutunud 1929.a. normid juriidiliseks
rahvusvahelise õiguslikuks kohustuseks terve inimkonna
vastu, mida selgesti käseb art. 82¹⁾.

Igal lepinguosalisel jääb õigus 1929.a. konventsioo-
ni ülesütelda. Ülesütlemine jõustub peale ühe aasta möö-
dumist, arvates päevast, mil teadaanne selle kohta on kir-
jalikult saadetud Shveitsi Föderaalnõukogule. Lepingut üles
ütelda aga ei saa sõja kestel. Sel juhul jääb konventsioon
jõusse ka peale üheaastast tähtaega, kuni rahutegemiseni
ja igal juhul seniks kuni repatrieerimistoimingud on
lõppenud.²⁾

Art. 93 järgi võivad vastava lepinguga liituda rii-

1) 1929.a. konv. protok. op. cit. lk. 600

2) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 96

gid, kelle nimel konventsioon pole alla kirjutatud Liitumise-
misest teatatakse kirjalikult Shveitsi Föderaalnõukogule,
kes edasiteatab kõikidele varem kokkuleppeosalistele riikidele.
Liitumised jõustuvad kuue kuu jooksul, kuid kui enne kuut kuud algab sõda, siis astub liitumisleping jõesse kohe pärast vaenuliku tegevuse algust ¹⁾.

Normid sõjavangide õiguse kohta käsitlevad igakülgsest sõjavangide elu ja tegevust, nagu vangistamist, evakueerimist, Vangilaagrist, ja selle sisseseadest, toidust, riietest, hügieenist, intellektuaalseist ja moraalseist tarbeist, laagrite sisemisest distsipliinist, auastmetest ja aumärkide kandmisest, raharesurssidest, üleviimisest, tööst, palgast, tööorganisatsioonist, keelatud tööst, palgast, suhetest välisilmaga, kaebused reshiimi kohta, sõjavangide esindajaist, kriminaalkaristustist, distsiplinaarkaristustist, kohtulikust jälitamisest, vangipõlve lõpust, repatrieerimisest, surmajuhtumistist, sõjavangide abistamisi ja teadete büroodest, kontrolli korraldamisest jne.

1) Ibid, op. cit. art. 94

2. Üldeskirjad sõjavangide kohta

Vangi sattudes on sõjavang vaenuliku riigi, mitte aga neid vangistavate isikute või väesalkade võimuses. Riik, kes hoiab vangis sõjavange, on kohustatud hoolitsema nende ülalpidamise eest ja kohtlema neid igal ajal inimlikkusega ja kaitsema vägivallategude teotuste ja rahva uudishimu vastu. Sõjavangid säilitavad kõik oma tsiviilõigused ja samuti neil on õigus nende isiksuse ja au respektemisele. Kui on vangistatud naine, siis koheldakse teda soole vastava lugupidamisega. Erinevad kohtlemised vangide vahel on lubatud vaid siis, kui nende aluseks on neid kohtlemisi kasutatav sõjaväeline auaste, kehaline või vaimne tervislik seisund, professionaal¹⁾sed eeldused või sugu .

Sõjavangid on kohustatud avaldama, kui neilt seda küsitakse, oma õige nime ja auastme või oma matriklinumbri. Vangistajal on keelatud tarvitada sundabinõusid vangide kallal, et saavutada teateid nende sõjaväe või nende maa seisundi kohta. Vange, kes keelduvad vastamast, ei tohi ähvardada, teotada ega neile osaks saada lasta üks-

1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art, 2,3,4

kõik millise iseloomuga ebameeldivasi või ebasoodustusi. Kui mõnel vangil on oma kehalise või vaimse seisundi tõttu võimatu selgeks teha oma isikut, antakse ta haigemaja hoolde, Kõik isiklikuks tarvitamiseks olevad dokumendid ja esemed, - väljaarvatud relvad, hobused, sõjaväeline varustus ja sõjaväelised dokumendid - jäävad sõjavangide valdusse, samuti ka metallkiivrid ja gaasimaskid.

Vangidel kaasasolevaid rahasummasid tohib neilt ära võtta ainult ohvitseri korraldusel ja peale summa suuruse kindlakstegemist. Nende kohta antakse välja kviitung ja äravõetud summad peab sisse kantama iga vangiga arvele. Isikutunnistusi, auastme märke, aumärke ega väärtesemeid ei tohi vangidelt ära võtta.¹⁾

3. Sõjavangide evakueerimine

Sõjavangid evakueeritakse vangilaagritesse võimalikult kõige lühema aja jooksul peale nende vangistamist. Vangilaagrid peavad asuma küllalt kaugel lahingupiirkonnast, et nad oleksid väljaspool hädaohtu. Ajutiselt võib jätta hädaohtlikku piirkonda ainult neid vange, kelle evakueerimine põhjustaks nende haavade või haiguste tõttu suuremat

1) 1929.a. sõjavan. kohtl. konv. op. cit. art. 5,6.

riski kui kohalejäämine. Evakueerimist jalgsi võib normaalselt toimetada ainult 20-kilomeetrilise etapi viisi päevas, kui vajadus jõuda vee- ja moonaladude juurde ei nõua pikema¹⁾maid etappe .

4. Sõjavangide teadetebüroo

Artikkel 8 ütleb, et sõdivad pooled on kohustatud vastastikku teineteisele teatama igast vangistamisest võimalikult kõige lühema aja jooksul teadetebüroo vahendusel. Samasuguline artikkel oli juba 1899. ja 1907. a. Haagi konventsioonides sees, kuid ei sisaldanud sarnaseid üksikasju nagu näime 1929. a. konventsioon seda ette nägi. Sellepärast tuli Vene-Jaapani sõjas, sellele järgnevates sõdades ja eriti ohtrasti maailmasõjas üksikutel riikidel omavahel erilepingutega teadetebüroo küsimust üksikasjalikumalt lahendada²⁾ . Vene Jaapani sõja ajal oli Jaapani poolt teadetebüroo väga eeskujulikult korraldatud ja mõnes asjas isegi üksikasjalikumalt, kui seda Haagi 1899. a. konventsiooni ette nägi. Venelastel alguses puudus sarnane büroo, kuid Jaapani mitmekõrdsete meeldetuletuste peale organiseeriti Peterburis Punase Risti poolt, eriti prof. Hartensi

1) 1929. a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 7

2) Recent Developments in International Law by J. Garner, Calcutta 1924, lk. 240

õhutusel ja organiseerimisel sõjavangide teadetebüroo. See büroo töötas kaunis rahuldavalt. Jaapanlased tõstsid küll tihti protesti, et teated, mis Vene poolt anti, olid puudulikud, kuid kui arvestada vahemaat Peterburi ja Jaapani piirini, siis tuli teadete kiiruses ja kontrollis²⁾ paratamatult vigu ette

Maaailmasüja ajal, juba 25. aug. 1914 Briti poolt teatati Saksale, et nemad on ellu-kutsunud sõjavangide teadetebüroo Haagi 1907.a. konventsiooni eeskirjade kohaselt ja palusid Saksa valitsust samuti teha²⁾. Samasuguse teate saatsid ka Prantsuse ja Vene valitsused. Kuu aega hiljem kutsuti Saksas esite sarnased bürood, mille üle aga liitlased tihti nurisesid. Haagi normid nägid ette, et informatsioonibüroo peab teateid andma riikidele kui ka eraisikutele ühel alusel. Saksa valitsus aga ei tahtnud heameelega vastata eraisikute küsimustele ja teatas alati peale protesti esitamist, et Saksa valitsus ei jous eraisikutele¹⁸ koiki teateid muretseda töörihkuse tõttu, vaid piirdub ainult ametlike teadete andmisega, kuja eraküsimuste tele võib vastata Punane Rist. Saksa käitumine tõstis

1) Ibid, op. cit. lk. 275,

2) J.Garner, International Law and the World War, lk. 2

esile liitlaste seas suurt pahameelt, kus süüdistati, et
1)
Saksa ei täida Haagi norme.

Genfi 1929.a. konventsioonis on teadetebüroo kohta käivad normid vanade kogemuste põhjal väga üksikasjalikult välja töötatud. Siin on ettenähtud, et nii sõdiv riik, kui ka erapooletu riik, kes on vastu võtnud sõdureid - sõjavange, peab asutama ametliku teadetebüroo sõjavangide kohta, kes asuvad nendel territooriumil, Sõdiv riik peab informeerima kõige lühema aja jooksul oma teadetebürood oma sõjaväe poolt toimetatud vangivõtmistest, andes talle kõik temale teada olevad andmed isikute kohta, et võimalik oleks kiirelt informeerida asjaomaseid perekondi ja teha talle teatavaks ametlikud aadressid, millele järgi perekonnad vangidele kirjutada võivad.

Teadetebüroo, kes on kohustatud vastama kõigile sõjavangidesse puutuvaile küsimustele, kogub mitmesuguseilt kompetentseilt asutistelt kõiki teateid interneerimiste ja muutmiste, sõna peale vabastamiste, repatrieerimiste, põgenemiste, haiglas viibimiste ja surmajuhtumite kohta, samuti ka teisi tarvilikke teateid, et sisse seada ja päevapäealt korra hoida iga sõjavangi kohta isik-

1) J. Garner, op. cit. lk. 4,5

likku sedelit. Sellesse sedelisse kannab büroo võimalikku-
se piirides matriklinumbri, perekonnanime, ja nime, sün-
dimise aja, ¹⁾ aukuadi jne. Iga nädal saadetakse huvita-
tud riikidele leht, mis sisaldab kõik uuemad teated, mis
on kõlblikud kergendama iga sõjavangi isiku kindlakste-
gemist. Sõjavangi isiklik sedel antakse peale rahutege-
mist üle riigile, keda ta teenis.

Peale muu on teadetebüroo kohustatud kokku korjama
kõik, isiklikuks tarvitamiseks määratud asjad, väärtused,
kirjavahetused, palgaraamatud, isikut tõendavad esemed
jne. mis maha jäetakse repatsieeritud, sõna peale va-
bastatud, põgenenud või surnud sõjavangide poolt ja need
edasi saatma huvitatud riikidele ²⁾.

5. Sõjavangide laager.

Sõjavange võib interneerida mõnes linnas, kindlu-
ses või ükskõik millises kohas, kohustades neid, et nad
ei eemalduks üle teatud kindlaksmääratud piiride. Neid
võib samuti interneerida kinnisis laagris ja sulgeda ai-
nult julgeolekuliselt või tervishoidlikult hädavajalik-
kude abinõude sunnil ja seda ainult neid abinõusid vaja-

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 77

2) " " " " " " " " 77.

likkude abinõude sunnil ja seda ainult neid abinõusid vajavate olukordade kestuse jooksul. Vangid, kes on vangistatud tervisele kahjulikus regioonides, millede ilmastukon kahjulik paraja ilmastuga regiioonidest tulevaile isikule, viiakse üle nii ruttu kui võimalik soodsamasse ilmastusse. Ühtki vangit ei või mingil juhul tagasi saata regiiooni, kus ta satuks lahingupiirkonna tule alla ega kasutada selleks, et tema juuresolekuga kaitsta teatud punkte võiteatud regiioone pommitamisest.

6. Laagrite sisseseadmine

Sõjavangid mahutatakse hooneisse või barakesse, mis võimaldavad kõiki võimalikke kindlustusi hügieeni ja tervislikkuse suhtes. Ruume peab täielikult kaitstama niiskuse eest, küllaldaselt köetama ja valgustama. Mis puutub magamisruumidesse nende üldpinnasse, minimaalsesse õhukuupmõõtu, magamise korraldamisse ja magamisvahendeisse, siis peavad nende tingimused olema samad kui vangehoidva riigi reservvägedel.

See artikkel lubab sõjavangidele väga hea elamisvõimaluse, kuid selle tegelik täitmine on jätnud maailma-

sõja ajal kui ka varem väga palju soovida. See oli tihti tingitud põhjustest, et oma riigi sõjamehed ise pidid väga kitsastes oludes elama ja ei saanud ilmaski sarnaseid soodustusi mautida nagu seda käesolev artikkel ette näeb. Maaailma sõja algul, kui vange oli vähe, oli nende elamisvõimalused igalpool hea ja toitlustamine eeskujulik. Sõja lõpul aga muutus vangide olukord, nende rohkuse ja riikide raske majandusliku olukordade tõttu äärmiselt viletsaks¹⁾.

Ameerika ja Hispaania esindajad, kes teostasid vastavalt kokkuleppele sõdivate poolte laagrites ülevaatusi, leidsid, et olud mõnes laagris on väga halvad. Nii oli Inglismaal „Newbury“ laagris halb sisustus ja kitsate ruumide ning vangide rohkuse tõttu täiesti kõlbmatu. Haagi normid nägid ette, et vange ei tohi paigutada niisketesse ega pimedatesse kohtadesse, mille vastu aga maailmasõja ajal kõik sõdijad eksisid²⁾.

Samuti nagu Inglismaal, olid ka Saksas vangilaagrid halvast seisukorras. Nii nimetati Gardelegeni laagrit oma halva hügieenilise olukorra tõttu „katkulaagriks“. See

1. J. Gornel, op. cit. lk. 18

2) Ibid op. cit. lk. 21.

oli ülekuhjatud vangidega, kus iga inimese jaoks leidis
õhku 3 m³. Kesemisevõimalus peaaegu puudus. Ruumid olid
kütmata ja riidetud väga viilts. Paljudel meestel puudu-
sid jalanõud, mille tõttu nad istusid jalad mahitud õlge-
desse või räpialatesse päevad läbi toas. Mõned olid müü-
nud omad ülikuued, et osta toitu, teistel aga olid üli-
kuued vangis sattudes ära võetud ja ei antudki enam ta-
gasi. Toitu anti nii vähe, et vaevalt elu sees hoiti. Ing-
lise ja prantsuse sõdurid said kodunt pakke ja sellega ka
toidule lisa, kuna venelased pidid laagri toidust elama.
Sarnases olukorras levisid nakatavad haigused väga kii-
rest ja suremise protsent oli aastas 35 - 50. Arstimate
hulk oli laagris, kus elas 11000 vangi, nii väike, et
mahtus pisikesesse puhvetikappi. Epidemia lahtipuhke-
misele lahkusid laagrist valvurid ja sanitarid ja jät-
sid haiged täiesti tervete vangide hoolde, kes hoolitse-
sid nende eest niipalju kui kellegi südametunnistus seda
käskis. Loomulikult oli suremise protsent siin väga suur.

Niisuguses seisukorras olid maailmasoja ajal mit-

medki laagrid¹⁾.

1929.a. konventsiooni artikkel 9 ütleb, et sõidavad pooled hoiduvad vastavalt võimalustele mitmesuguseist rassidest või rahvusest päritolevate vangide koondamist samasse laagrisse. Sarnane artikkel oli ka Haagi 1907.a. konventsioonis, mille vastu maailmasõja ajal väga tihti eksiti.

Nii tõstis inglise valitsus Saksa vastu protesti, et see oli kõik erirahvusest vangid ühte barakki paigutanud, ja ühesi madratsid magasid koos venelane, inglane, aafriklane ja prantslane. Inglased ei võinud kuidagi sallida, et inimesed, kes oma eluviisidelt ja puhtusearmastuse poolest täiesti lahku läksid, viibivad ühes ruumis. Saksa valitsus vastas sellele noodile, et kui aafrikalased on küll head, et Briti valitsust teenida ja tema eest sõdida, mikspärast nad siis ei või vangipõlves ühes ruumis viibida!

7. Sõjavangide riietus

18 Riietuse, pesu, ja jalanõudega varustatakse sõjavange vangishoidva riigi poolt. Nende asjade asendamine ja parandamine peab olema korrapäraselt kindlusta-

1) J.Görner, op. cit. lk. 23

tud. Peale selle töötajad peavad saama tööülikonna igal pool, kus töö iseloom seda nõuab. kõigis laagrites seatakse sisse müügikohad, kus vangid võivad endile muretseda kohalikkude turuhindadega söögiaineid ja tarbeasju. Nende müügikohtade poolt laagrite valitsustele hangitud tulud tarvitatakse vangide kasuks.

8. Sõjavangide toit.

Sõjavangi igapäevane söögiannus on kogult kui ka väärtuselt samaväärne reservvägede söögiannusega. Vangid võivad ka valmistada endale toitu lisadest, mis neil olemas. Neid varustatakse küllaldaselt joogiveega ja lubatakse ka tubakat tarvitada.

Inglise sõjavangid maailmasõja ajal võisid tubakat tarvitada niipalju kui nad osta suutsid, kuna saksamaa väga tihti tubaka tarvitamise ärakeelas, põhjusel, et nendel omal puudus tubaka sissevedamise võimalus väijast blokaadi tõttu.

Toitlustamine oli sõja algul mõlemil pool korralik, kuid mida pikemale sõda venis, seda väiksemaks muutusid toiduportsionid. Saksa valitsus väitis, et tema oma sodurid

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 12

2) Ibid, op. cit. art. 11

peavad pool näljas olema, kuidas võib ta siis sõjavangidele rohkem anda. Algul sõlmisid mõlemad sõdivad pooled erilepingud toitlustamise ja toiduportsioni suuruse ja kvaliteedi kohta, kuid et mõlemil pool tuli ette lepingust kõrvalekaldumisi, siis kaotasid sarnased lepingud tähtsuse. Inglise ohvitserid ja sõdurid said ohtuasti pakke, mistõttu hakkasid sakslased nende väikest toiduportsioni veel vähendama ning lõpuks kujunes olukord sarnaseks, et inglased olid päriselt omal toidul. Kui pakid tuid korralikult, siis polnud neil midagi viga, kuid pakkide hilineamise ja ärajäämise korral tuli inglastele päriselt nägida. Venelased selle vastu pidid omal käel läbi ajama¹⁾. Tihti tõstsid inglased nurrinat, et toidud Saksa vangilaagris olid keedetud Saksa kokkade poolt, saksas maitse kohaselt ja nõudsid, et kokaks oleks sõjavang inglase, kes oskaks mõitu keeta vastavalt inglise maitsele. Prantslased ja inglased ei kasutanud kunagi omamaalasi kokkadeks, vaid ikka kas venelasi või sakslasi²⁾.

1) J. Garner, op. cit. lk. 29, 30.

2) Ibid op. cit. lk. 31.

9. Laagri hügieenia

Sõdivad pooled on kohustatud ettevõtma kõiki vajalikke hügieenilisi korraldusi, et kindlustada laagrite puhtust ja tervislikust ja et vältida taude. Sõjavangide kasutuses on päeval ja öösi hügieenilistele reeglitele vastavad sisse-
seaded, mida hoitakse alaliselt puhtaina. Peale selle ja ilma et see kahjustaks saunu ja dusse, milledega laagrid on varustatud võimalikkuse piirides, varustatakse vange nende kehalise puhtuse eest hoolitsemiseks kolliandase vee-
huigaga. Neil peab olema võimalus teha kehalisi harjutusi ja kasutada vaba õhku. Igal laagril on haigla, kus sõjavangid saavad igasutust hoolitsust, mida nad võivad vajada. Vastaval juhul reserveeritakse eraldusruumid nakkushaigusi põdevaile haigeile. Ravimiskulud kannab vangishoidev riik. Sõdivad pooled on kohustatud andma igale ravimilele olnud vangile tema palve peale ametliku deklaratsiooni, mis näitab tema haiguse iseloomu ja kestvust, samuti ka saadud hoolitsust. Vangid, kes põevad tõsist haigust või kellede seisukord vajab tähtsat kirurgilist vaheleastumist, tuleb vastu võtta vangishoidva riigi kulul igasse sõjaväelisse voi

eraasutisse, mis on kvalifitseeritud nende ravimiseks. Sõjavangide arstlikke järelevaatusi tuleb korraldada vähemalt üks kord kuus. Nende ülesandeks on kontrollida tervise ülaseisundit ja puhtuse seisundit, samuti ka kindlaks teha nakkushaigusi, nimelt tiisikus- ja suguhaigust¹⁾. Haiglasse paigutamise korral on ette nähtud "Lisa sõjavangide kohtlemise konventsioonis" pealkirja all "B Haiglasse paigutamine", kus on ülesloetud haigused, missugusel juhul²⁾ tuleb sõjavang tingimata haiglasse paigutada.

10. Sõjavangide raharesurssid.

Kohe peale vaenuliku tegevuse algust määrava sõdivad pooled kindlaks uhisel kokkuleppel selle sularahamaksimaalse summa, mida mitmete astmete ja liikide sõjavangid on õigustatud oma käes hoidma. Kõik mõnelt sõjavangilt aravõetud või kinnipeetud raha liigmäär, samuti ka tema poolt teostatud raha ja hoiuleandmine kantama tema arvele ja seda võib viia üle mõnesse teise valuutasse ainult tema nõusolekul. Sõjavangide arvete krediidis olevad summad makstakse neile välja nende vangistuse lõpul. Vangistuse kestusel võimaldatakse sõjavangidele soodustusi

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 13, 14, 15

2) *Ibid* art. 24

nende summade ulekandmisel, kas täies ulatuses või osali-
selt nende paritolumaa pankadesse või eraisikuile ¹⁾.

Ohvitserid-sõjavangid ja nendega võrdsed sõjavangid saavad vangishoidvalt riigilt sama palka kui selle riigi sõjavägedes vastava auastme ohvitserid, sel tingimusel, et see palk ei ületaks palka, millele neil on oigus selle maa sõjavägedes, keda nad teenisid. See palk maksetakse neile välja täielikult, kui võimalik üks kord kuus ja ilma et võiks teha mingit mahaarvamist vangishoidvale riigile lengevate kulude eest, ka siis mitte, kui need oleksid tehtud nende kasuks.

Sõdivate poolte kokkulepe määrab kindlaks selle maksimaalseit rakendatava rahakursi, säärase kokkuleppe puudumisel on vastuvõetavaks kursiks see kurs, mis oli maks-
vusel vaenuliku tegevuse algamisel.

Kõik palgana sõjavangidele teostatud maksud tuleb tasuda vaenuliku tegevuse lõppedes selle riigi poolt, keda nad teenisid. ¹⁾

Maailmasõja algul leppisid Briti ja Prantsusmaa Sak-
samaaga kokku, et mõlema maa sõjavangidele maksetakse palka

1) 1919.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 23.

sama normide alusel, kui oma maa ohvitseridele puhkusel olles. Tegelikult kujunesid palgad palju väiksemaks. Inglise ohvitserid said Saksamaal 60 - 100 marka kuus, millest võeti 2/3 maha toidu arvel. Saksa sõjavangid, ohvitserid, said Inglismaal palka kuni 4 shillingit päevas. Venemaal töötati välja kindel tabel, mille järgi sõjavangidele palka makseti. Nii pidid saama kindralid ja admiraalid 15000 rubla aastas, vanemad ohvitserid 900 rubla ja nooremad 600 rubla. Sellest tabelist aga peeti väga harva kinni.

Kohe pääle USA võttaastumist tegi see ettepaneku Saksale, et kummagi riigi valitsused maksavad ise oma riigi ohvitseridele palka, kes on vaenlase juures sojavangis. Saksa valitsus alguses eivastanud USA ettepanekule, millele tõttu viimane deklareeris, et tema ei maksa saksa sojavangidele üldse enam palka kui temaga läbirääkimisse ei astuta. Lõpuks lepiti kokku kindla rahasummaga, see oli

1)
95 - 140 dollarit kuus ,

11. Sõjavangide töö.

Sõdivad pooled võivad tarvitada tööjoulisi sojavange tootajatena nende auastme ja nende võimeilisuse järgi, välja

1) J. Garner, op. cit. lk. 9, 10, 11

arvatud ohvitseri ja nendega võrdselt, siiski kui ohvitserid
või nendega võrdsed paluvad endale sobivat tööd, siis mu-
retsetakse neile seda võimaluse määral. Allohvitseri - sõja-
vange võib sundida ainult järelvalve töödele, vähemalt kui
nad ei esine kindla palvega tasuta tegevuse saamiseks. Sõdi-
vad pooled on kohustatud kogu vangistuse kestusel laskma
kasutada sõjavangidel, kes on tööhõõnnetuse ohvid, eeskir-
ju, mis on kohaldatavad sama liiki töötajaile vangishoidva
riigi seadusandluse järgi. Mis puhtub sõjavangidesse,
kellele ei saaks kohaldada neid seaduslikke eeskirju selle
riigi seadusandluse põhjal, siis kohustub viimane soovitama
oma seadusandlikele kogule koiki korraldusi mis on oma-
sed tasuta õiglaselt ohvrite kahju. Vangishoidev riik võ-
tab enesele vastutuse eraisikute arvel töötavate sõjavan-
gide ülalpidamise, nende eest hoolitsemise, nende kohtlemi-
se ja neile palkade maksmise eest. Sõjavangide päevatöö
kestus, ei tohi, juurde arvatud mineku ja tulekuaja
kestvus, olla liialine ega tohi mingil juhul ületada kes-
tust, mis on vastu võetud samas töös tarvitataivate kohalik-
kude eratöölaliste suhtes. Igal nädalal antakse igale vangile

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 27, 28, 29,

kahekümnenelja tunniline järjekorraline puhkus, võimalikult pühapäeval; sõjavangide poolt tehtud töödel ei või olla mingit otsust sidet sõjaoperatsioonidega. Eriti on keelatud tarvitada vange iga liiki relvade või laskemoona valmistamiseks või veoks, samuti ka võitlevale üksustele määratud materjalide veoks. Samuti on keelatud tarvitada sõjavange tervisele kahjulikeks või ohtlikeks töödeks ja igasuguste töötingimuste raskendamise distsiplinaarabinõuna on keelatud

1)
Maailmasõjaaegset sõjavangide tööd vaadeldes, võib tähele panna, et kõik riigid püüdsid võimalikult rohkesti sõjavange tööle rakendada. Inglismaal ei olnud töösundus kuigi tugev, kuigi Saksamaal töötavate sõjavangide protsent oli 80. Mõned riigimehed väitsid, et sõjaaegne Saksa tööstuse edu seisiski sõjavangide õlgadel! Inglismaal ja Prantsusmaal töötasid vangid peaaesjalikult põllutööl, teede ja majade ehitusel, Saksamaal kasutas vangide tööjõudu kaevandustes ja vabrikutes ja rakendas neid ka melioratsioonitöödele, mis Haagi normide järgi keelatud oli. Mõnes kohas oli vangide elu kaunis raske. Tööpäev oli pikk 15-16

Ib

tundi, töökoht kaugel, ning töö kestis pühapäevadel ja pühade aeg. Eriti need vangid, kes töötasid Põhja-Saksa soode kuivatamisel, olid väga raskes seisukorras.¹⁾

12. Palk.

Sõjavangidel on õigus oma töö eest tasu saada. Palka ei makseta laagri administratsiooni, majapidamise korraldamise ega ülalpidamise tööde eest. Muudele töödele rakendatud sõjavangidel on õigus palgale, mis tuleb kindlaks määrata kokkulepetega sõdivate poolte vahel. Neis kokkuleppes märgitakse ühe ühtlasi osa, mille laagri administratsioon võib enesele jätta, summa, mis kuulub sõjavangile ja viis, kuidas see summa antakse sõjavangi käsutada vangisoleku kestusel. Nimetatud kokkulepete sõlmimiseni määratakse vangide tööpäev kindlaks järgnevate normide kohaselt:

a) riigile tehtud tööde eest makstakse tasu tariifide järgi, mis maksavad rahvusliku väe sõjaväelaste kohta samade tööde eest, või nende puudusel tariifide järgi, mis kehtivad koostöös tehtud töödega.

b) kui tööd tehakse teiste avalikkude asutiste või eraisikute arvel, siis määratakse palgatingimused kindlaks

1) J. Gqrner, op. cit. lk. 32

kokkuleppel sõjalise võimuga Vangi arvel olev ülejääk antakse temale välja vangistuse lõppemisel. Surma korral saadetakse see diplomaatiliselteel surnu pärijalle¹⁾

13. Sõjavangide suhted välisilmaga

Iga sõdiv pool määrab perioodiliselt kindlaks kirjade ja postkaartide arvu, mida mitmesuguseisse liikidesse kuuluvad sõjavangid on õigustatud iga kuu saatma ja teatab selle arvu teisele sõdivale poolele. Need kirjad ja kaartid saadetakse edasi posti teel, tarvitades kõige lähemat teed. Need ei tohi hilineda ja neid ei või kinnipidada distsipliini motiividel. Hiljem ühe nädala jooksul peale laagrisse jõudmist, niisama haiguse korral antakse igale vangile võimalus saata oma perekonnale postkaart teatetega tema vangistuse ja tervisliku seisukorra kohta. Nimetatud postkaartid tulebedasi saata võimalikult kiirelt ja neid ei tohi hilineda mingil viisil Üldine reeglina peavad vangid kirjavahetust oma erakeeles, sõdivad pooled võivad lubada kirjavahetuste teistes keeltes. Sõjavangid on õigustatud saama individuaalselt raamatusaadetisi, mida võib panna tsensuuri alla. Huvekaitsvate riikide esindajad ning tarvi-

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 34

likult tunnustatud ja volitatud abiandmisühingud võivad vangilaagri raamatukogudele saata kirjatõid ning raamatute kollekttsioone. Need saadetised raamatukogudele ei või hiline- neda tsensuuri raskuste ettekäändel. Kirjavahetuse tsensuu- ri tuleb toimetada võimalikult kõige lühema aja jooksul.

Sõdijate poolt sõjalistel või poliitilistel põhjustel väl- jakuulutatud kirjavahetuse pidamise keelud võivad olla ai- nult ajutise iseloomuga ja lühiajalised. Sõdivad pooled kergendavad kõigiti aktide, paberite ja dokumentide edasi toimetamist, mis määratud sõjavangidele või mis nende poolt alla kirjutatud, eriti volikirju ja testamente. Nad astu- vadtarvilikud sammud, et kindlustada vajaduse korral vangii- de allkirjade legaliseerimist.

Inglismaal iga sõjavang võis saata välja kaks kirja nädalas. Kui palju kirju iga vang saada võis, ei olnud sea- dustega normeeritud. Kirjad pidid olema kirjutatud saksa või inglise keeles. Inglise ajalehti ja ajakirju võisid van- gid osta niipalju kui tahtsid.

Prantsusmaal oli vangidel väga vaba kirjavahetus. Siin ei olnud kitsendusi väljasaadetud kirjade hulga ega pikku-

se kohta. Ajalehed ja ajakirjad läksid läbi tsensuuri.

Saksamaa kohta tähendas üks hispaania järelvaataja, et tema ei leidnud oma kontrollkäigul 1915.a. keskpaiku Saksa vangilaagrites ühtki ajakirja ega ajalehte. Alles sõja ja keskpaiku hakkasid sinna ilmuma üksikud ajalehed.

Prantsuse sõjaminister andis määruse, et vangid ei tohi tarvitada tinti kirjade kirjutamiseks, vaid peavad seda pliatsiga tegema. Kirjavahetus erivangilaagritega oli igalpool täiesti keelatud, väljaarvatud sugulaste vahel ¹⁾

Saksas nõuti tihti, et kiri peab olema kirjutatud saksa keeles, mis tekitas liitlaste seas suurt nurinat.

Artikkel 37 kohaselt sõjavangid on õigustatud saama individuaalselt postpakke toiduainete ja muude asjadega, mis on määratud nende varustamiseks või nende riietamiseks. Pakid antakse saajale kätte kviitungi vastu. Kirjad ja rahasaadetised, samuti postpakid või väärtsaadetised, mis määratud sõjavangidele või nende poolt saadetud, kas otse või teadetebüroode vahendusel, vabastatakse kõigist postmaksudest, mis paki päritolu ja sihtmaaku vahelmisel maal.

Ex lib. arch. Yord.

Vangidele määratud kingid ja abiandmed natuuras vabastatakse kõigest siseveo ja muudest maksudest, samuti veo kuludest riigi poolt eksploateeritaval raudteel. Kiireksti tunnustatud juhul võib vangidele lubada telegrammide saatmist harilikkude maksude eest (art. 37)

Samasisuline artikkel oli ka Haagi normides, millest maailmasõja ajal kõik sõdijad hästi kinni pidasid. Postpakke ja kirjuvõis igasse vangilaagrisse, kui ka vangilaagrist välja saata täiesti maksuvabalt¹⁾

14. Sõjavangide intellektuaalsed ja moraalsed tarbed

Sõjavangidel peab olema täieline vabadus oma usu praktiliseerimiseks, kaasa arvatud oma usu jumalateenistusest osavõtmine, selle tingimusega, et kohustutaks sõjaväelise võimu poolt ettekirjutatud korra ja poliitsemäärustega. Sõjavangiks olevad usutalitajad, ükskõik mis nimetus on nende usutunnistusel, võivad vabalt tegutseda oma ameti alal samausuliste keskel.

Sõdivad pooled soodustavad niivõrd kui võimalik sõjavangide intellektuaalsete ja sportlike meelelahutuste korraldamist²⁾

1) J. Garner, op. cit. lk. 39, 40

2) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 16,17

15. Vangilaagri sisemine distsipliin

Iga sõjavangide laager on asetatud ühe vastutava ohvitseri mõjuvõimu alla.

Peale väliste lugupidamisavalduste, mis on ettenähtud omamaalaste suhtes nende sõjavägedes maksvate määrustega, peavad sõjavangid tervitama vangishoidva riigi kõiki ohvitserid. Ohvitserid - sõjavangid on kohustatud tervitama ainult vangishoidva riigi kõrgema või võrdse auastme ohvitserid.

Iga laadi korraldused, päevakäskud, teadaanded ja kuulutused tuleb sõjavangidele teatavaks teha neile mõistetavas keeles. Sama põhimõtte on kohaldatav ka küsitlustes.

Kohe peale vaenuliku tegevuse algust on sõdivad pooled kohustatud vastastikku teineteisele teatama nende vastavals sõjavägedes tarvitusel olevaid aunimed ja auastmed, et kindlustada ohvitseride ja nendega üheväärsete vahel samaväärsete auastmete võrdset kohtlemist. Ohvitserid - sõjavangid ja nendega võrdseid sõjavange koheldakse nende auastmele ja eale vastava lugupidamisega (art. 18-22).

Et kindlustada ohvitseride laagrite teenimist, saadetakse nende juurde samast sõjaväest päritolevaid ja niivõrt kui võimalik sama keelt kõnelevaid sõdureid - sõjavange küllaldasel hulgal, arvestades ohvitseride ja nendega võrdsete auastet. Ohvitserid muretsevad endile toidu ja riided vangishoidva riigi poolt neile makstud palgast.

Ühissöögi korraldamisest ohvitseride endi poolt tuleb kõigiti soodustada.¹⁾

16. Sõjavangide kaebused vangipõlve rezhiimi kohta

Sõjavangidel on õigus teatavaks teha sõjaväelistele võimudele, kelle võimuses nad on, oma avaldusi vangipõlve rezhiimi kohta, millelel nad alluvad. Niisama on neil õigus pöörduda huvikaitsva riigi esindajate poole, et neile teatavaks teha vangipõlve rezhiimisse puutuvaid asjaolusid, millede suhtes neil oleks avaldada kaebusi. Need avaldused ja nõudmised tulevad kiiresti edasi saata. Isegi siis, kui need tunnustatud põhjendamatuks, ei tohi nad põhjust anda mingisugusele karistusele²⁾, Sõjavangid on õigustatud nimetama usaldusmehi, kellede ülesandeks on

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 22

2) Ibid, op. cit. art. 42

neid esindada sõjaväeliste võimude ning huvikaitsva riikide juures.

Usaldusmeeste ülesandeks on kollektiivsaadetiste vastuvõtmine ja jagamine. Samuti sel juhul, kui vangid otsustavad eneste vahel korraldada mingivastastikuse abiandmise süsteemi, kuulub see organisatsioon usaldusmeeste kompetentsi. Teiselt poolt võivad viimased pakkuda oma aabi vangidele, et kergendada nende suhteid abian-¹⁾misühingutega.

17. Kriminaalkaristused sõjavangidele

Sõjavangid alistatakse vangishoidva riigi sõjavägedes maksvusel olevaile seadustele, korraldustele ja käskudele, Iga mittealistumise akt õigustab nende suhtes abinõude rakendamist, mis neis seadustes korraldustes ja käskudes ettenähtud.

Meie sõjaväe kriminaalseadustiku § 14 ütleb, et selle seaduse alla kuuluvad ka sõjavangid, kui nad on süüdi sõjaväe julgeoleku, vaenlase abistamise ja soodustamise ning salakuulamise pärast. Muude süütegude eest kuuluvad sõjavangid Sv. Kr. S. alla sõjavägede ülemjuhataja poolt välja-

kuulutatud ulatuses.

Genfi 1929.a. normid ütlevad, et riigi sõjaväelised võimud ja tribunaalid ei või sõjavangidele kohaldada muid karistusi, kui on ette nähtud rahvuslike vabariikide võimude sõdurite kohta samade tegude eest.

Distsiplinaarkaristust kandvaid ohvitseri, allohvitseri ja sõdureid - sõjavange ei võida kohelda vähem soodsalt, kui on ette nähtud samade aukraadide juures vangishoidva riigisõjaväes sama karistuse kohta. On keelatud kehalik karistus, sulgemine päevavalguseta ruumidesse ja üldise igasuguse julmus. Samuti on keelatud kollektiivkaristused individuaalaktide eest (a#t. 45, 46)

Kohtulikke uurimisi sõjavangide kohta tuleb toimetada nii kiiresti kui asjaolud seda lubavad, peventiivvangistust tuleb võimalikult piirata.

Distsiplinaarselt või kohtulikult määratud karistuse ärakandnud sõjavange ei või kohelda erinevalt teistest sõjavangidest.

Vangishoidev riik ei või üheltki sõjavangilt ära võtta tema aukraadi.

1) 1929.a. sõjavang. koht. l. konv. op. art. 45, 46

2) loka. art. 51, 52, 53

— Distsiplinaarkorras karistatud vangidelt ei saa ära võtta nende aukraadiga seotud õigusi, Eriti ohvitseri ja nendega võrdseid, kes kannavad vabaduse kaotust põhjustava vaid karistusi, ei tohi paigutada karistatud allohvitseritega või lihtsõduritega ühistesse ruumidesse.

Pögenenud sõjavange, kui uuesti kinnivõetakse enne kui nad on jõudnudühineda oma sõjavägedega või lahkuda neid vangivõtnud sõjaväe poolt okkupeeritud territooriumilt, võib karistada ainult distsiplinaarselt ¹⁾. Vangidele, kes on uuesti vangivõetud pärast nende õnnestunud ühinemist oma sõjavägedega või peale neid vangivõtnud sõjaväe poolt okkupeeritud territooriumilt lahkumist, ei saa määrata mingisugust karistust endise pügenemise eest.

Pögenemiskatset, kuigi korduvat, ei tule võtta raskendava asjaoluna juhul kui sõjavang antakse kohtu alla kuritegude eest isikute või omandite vastu, mis toimitud selle katse kestusel ²⁾

18. Distsiplinaarkaristused

Distsiplinaarkaristused oma loomult ja raskuselt võivad olla väga mitmekesised. Maailmasõja ajal olenes

1) 1929.a. sõjavang. koht.l. konv. op. cit. art. 49,50

2) Ibid, art. 51,52,53

suurel määral vangilaagri juhtivast personaalist ja pret-sedentsidest, kuidas distsiplinaarkaristused välja kujunesid. Genfi 1929.a. konverentsil toodi esile kõik distsiplinaarkaristused, mis esinesid maailmasõja ajal ja mis omalt loomult olid sarnased, millest tulevikus tuleb hoiduda. Nii esines sel ajal karistus, kus vang seoti posti külge, kus ta pidivastavalt ilmastiku oludele, kõrvetava kuumuse käes või liig suure külma pääes terve päeva seisma. Teinekord pidi vang suure raskusega edasitagasi käima, kuni äranõrkes. „Rupelebenis“ pandi sõjavang külma ja niiskesse keldrisse kinni ja lasti tal säääl istuda kuni 72 tundi veel ja leival. Põgenejaid, keda tabati, hoiti kinni üksikkongis kuni sõja lõpuni.

Et nendest pahedest tulevikus hoiduda, 1929.a. konverents töötas kaunis üksikasjalikult välja juhud, millal tuleb sõjavangi distsiplinaarselt karistada ja missugused karistused omalt raskuselt peavad olema.

78 Art. 54 ütleb, et kõige raskem karistus, mida võib sõjavangile määrata, on arest mitte üle 30 päeva. Kui vangile anesti kesusel või peale selle lõppu määratakse uus

distsiplinaarkaristus, siis peab kumbagi arestiperioodi eraldama vähemalt kolmepäevane ajavahemik. sel juhul kui üks neist on kümnepäevane või suurem. Ühelgi juhul ei või sõjavange distsiplinaarkaristuste kandmiseks üleviia karistusasutistesse.

Maaailmasõjas määrati tihti näljatamiskaristus 24 tunniks tervele laagrile. Kollektiivrepressaalide tarvitamine toidu suhtes on praeguse normide kohaselt keelatud (art. 55 - 59)

19. Kohtulikud jälitamised

Peale kohtuliku asjatoimetamise alustamist sõjavangi vastu teatab vangishoidev riik huvikaitsva riigi esindajale sellest niipea kui võimalik ja alati enne vaidluse avamiseks ja kindlaksmääratud päeva. Sõjavangi ei tohi süüdimõista ilma et talle antakse võimalus end kaitsta, samuti ei tohi teda sündida ennast süüdlaseks tunnustama teos, milles teda süüdistakse. Sõjavangil on õigus võtta endale abiks omal valikul kvalifitseeritud kaitsjat ja kui tarvilik, kasutada kompetentset tõlki. Huvikaitsva riigi esindajail on õigus viibida asjaarutusel.

Sõjavangi suhtes võivad kohtuotsust teha ainult samad tribunaalid ja vastavalt samale protseduurile nagu vangishoidva riigi sõjajõudude hulka kuuluvail isikuil. Sõjavangide kohta tehtud kohtuotsused tehakse teatavaks huvekaitsvale riigile ¹⁾

20. Sõjavangide abiandmisühingud

Artikkel 78 kohaselt võivad igas riigis eksisteerida abiandmisühingud, mis on korrapäraselt asutatud vasta-va maa seaduste kohaselt ja millede ülesandeks on olla vahendajaks heategevuses. Nende ühingute deligaatidele võib lubada abi anda laagrites, samuti ka repatrieeritud vandige peatuskohtades selleks vastavaile isikuile sõjavõimude poolt antud loa põhjal ja neilt kirjalikku kohustust võttes alistuda kõikidele korra ja politseilistele määrustele, mis sõjavõimude poolt maksma pannakse ²⁾

21. Kontrolli korraldamine

Sõjavangide kohtlemiskonventsiooni korrapärase kohaldamise tagatiseks võivad huvekaitsvad riigid nimetada deligaaate väljaspool oma diplomaatilist personaali oma või teiste erapooletute riikide kodanikkude hulgast. Need

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 60 - 67

2) Ibid, art. 78

delegaadid peavad kuuluma selle sõdiva riigi heakskiitmisele, kelle juures nad oma ülesannet teostavad. Huvekaitsva riigi esindajail või tema delegaatidel, kes vastu võetud on õigus minna igale poole, kus on interneeritud sõjavange, ilma ühegi randita. Neile võimaldatakse ligipääs kõigisse kohtadesse, kus asuvad sõjavangid, ja nad võivad nendega nõu pidada isiklikult või tõlgi kaasabil, üldreeglina ilma tunnistajateta. Sõdivad pooled peavad kergendama kõige laiemas ulatuses huvekaitsva riigi esindajate või vastuvõetud delegaatide ülesannet¹⁾

Käesoleva artikli eeskirjad olid juba Haagi konventsiooni ülesvõetud ja leidsid maailmasõja ajal rohkesti teostamist. Vabsti pääle sõja lahtipuhkemist sõdivad riigid saavutasid kokkuleppe kontrollijate suhtes. Vastav kontrollipersonaal valiti/erapooletutest riikidest, nagu Schveitsist, Hispaaniast jne. Juba 1915.a. algul oli täisõiguslike kude kontrollijate arv 250. Kontrollija personaal koosnes peasjalikult eriteadlastest, nagu arstidest, toidueriteadlastest, juristidest jne. Nad tungisid igasse alasse, kus tegutsesid sõjavangid ja tegid vangide olu-

1) Ibid, art. 86-89

kerra kergendamiseks vastavaid ettepanekuid sõdivatele
1)
pooltele

22. Sõjavangide repatrieerimine ja haiglasse paigutamine

Sõdivail pooltel on kohuseks kodumaale tagasi aata raskesti haigeid ja raskesti haavatud sõjavange, vaatamata aukraadile või arvule, peale seda, kui nad on viidud seisukorda, et on võimalik neid transportida.

Järelikult tuleb sõdivate poolte vahel kokkulepete teel niipea kui võimalik kindlaks määrata invaliidsus ja haigusjuhud, mis toovad kaasa otsese repatreerimise, samuti ka juhud, mis eventuaalselt toovad kaasa haiglasse paigutamise erapooletul maal. Nende kokkulepete sõlmimiseni võivad pooled endid usaldada üldkujulistele kokkulepetele, nagu seda on "Lisa sõjavangide kohtlemise konventsioon 271 juulist 1929.a.", kus on fikseeritud otsese repatreerimise ja erapooletus riigis haiglasse paigutamise üldpõhimõtted ja eripõhimõtted.

18 Kohe peale sõjategevuse algust lepivad sõdivad pooled kokku arstlikekude segakomisjonide nimetamise asjus, Need komisjonid koosnevad kolmest liikmest, kellest kaks

käuluvad mõnele erapooletule riigile ja üks nimetatakse vangishoidva riigi poolt. Need arstlikud segakomisjonid toimetavad haigete ning haavatute vangide järelevaatust ja teevad nende suhtes kõiki tarvilikke otsuseid.

Sõjavangid, kes on tööõnnetuse ohvrid, välja arvatud end tahtlikult haavanud, kasutavad samade eeskirjade soodustusi, mis puutub nende repatreerimise või haiglasse paigutamise erapooletul maal ¹⁾. Vaenuliku tegevuse kestusel ja inimlikel põhjustel võivad sõdivad pooled sõlmida kokkuleppeid nende tervete sõjavangide otsere repatrieerimise või erapooletul maal haiglasse paigutamise kohta, kes on kaua vangis olnud.

Maailmasõja ajal, apr. 1918. sõlmisid Saksa ja Prantsuse valitsused lepingu tervete sõjavangide repatrieerimise kohta. Repatrieeritud vangid pidid olema vähemalt 40 aastat vanad, omama kolm alaealist last ja nende vangistus ei tohtinud lühem olla kui 18 kuud. Sarnaseid kokkuleppeid sõlmiti veel paljude teiste riikide vahel.

Samuti oli teostatud laialdaselt erapooletul maal sõjavangide haiglasse paigutamise printsiipi ²⁾

1) 1929 a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 68-73

2) J. Garner, op. cit. lk. 53-54

23. Sõjavangist vabanemine ja repatrieerimine vaenuliku tegevuse lõpetamisel

Kui sõdivad pooled sõlmivad konventsiooni vaherahu kohta, siis on nad põhimõtteliselt kohustatud sellesse võtma sõjavangide repatrieerimisse puutuvad eeskirjad. Vangide repatrieerimist tuleb teostada võimalikult lühema aja jooksul peale rahu tegemist. Sõjavange, keda jälitakse kriminaalkorras mõne raske kuriteo või kuriteo pärast üldise õiguse vastu, võib siiski kinni pidada kuni asjatoimetuse lõpetamiseni ja vastaval juhul kuni karistuse ärakandmiseni, samuti ka neid, kes on süüdimõistetud mõne raske kuriteo pärast või kuriteo pärast üldise õiguse vastu.

Kokkuleppel sõdivate poolte vahel võib asutada komisjone, millede ülesandeks on üles otsida laialep¹⁾il-
latud vange ja kindlustada nende repatrieerimist.

Et selgusele jõuda kuidas sõjavangide vabastamist ja repatrieerimist tegelikult normeeriti ja korraldati, peame tutvuma üksikute rahulepingutega. Et maailmasõjaaegsed rahulepingud oma loomult ja sisult, selles osas, mis

1) 1929.a. sõjavang. kohtl. konv. op. cit. art. 75

mis puudutas sõjavangide küsimust, olid kaunis sarnased, siis tahaksin käesolevas töös käsitada ainult Eesti ja Venemaa vahelist rahulepingut, kui üht tüüpilist lepingut, eriti selles osas, kus on puudutatud sõjavange.

Rahulepingu artikkel 9 ütleb, et mõlemate poolte sõjavangid tulevad kõige lühemal ajal kodumaale tagasitoometada, sedamööda kui palju nad mitte ei soovi selle riigi nõusolekul, mille territooriumil nad asuvad, tema piiridesse jääda või mõnda teise riiki minna.

Sõjavangide vabastamisel antakse neile tagasi nende isiklik varustus mis neilt ära võeti selle riigi võimude käsutusel, kes nad vangi võttis, kui ka alles väljamaksmata ja arvesse võtmata osa nende palgast.

Kumbki riik on kohustatud tasuma oma sõjavangi langenud kodanikkude ülalpidamise kulud, mis vastane pool kannud, sel määral, kuipalju need kulud ei ole kaetud sõjavangide tööga. Sõjavangid saadetakse riigipiiridele selle riigi kulul, kes nad vangi võtnud¹⁾. Otsekohe peale rahulepingu ratifitseerimist asutatakse sõjavangide vahetamise komisjon, mis koos seisab neljast esindajast kummagi lepinguosalise pool.

1) Rahuleping Eesti ja Vene vahel, art. 9

IV. Rahuleping

Artikkel 10 ütleb, et ühel ajal sõjavangide ja interneeritud kodanliste isikute kojusaatmisega vabastavad lepinguosalisel nad nuhtlustest, mis tehtud vastase poole kasuks ja igasugustest distsiplinaarkaristustest. Sõjavangid ja interneeritud kodanlised isikud, kes kriminaal-kohtu poolt süüdi mõistetud enne selle lepingu ratifitseerimist, saadetakse kodumaale tagasi pärast nuhtluse kand-¹⁾mist

III.

Käesolev töö annab lühikese ülevaate sellest osast sõjaõigusest, mis on ühenduses sõjavangidega.

See õiguse osa sisaldab palju norme, mis püüab piirata sõdiva riigi isetegevust. See on ka täiesti arusaadav, sest inimkond on moraalselt küllalt kõrgele jõudnud, et ei arvesta enam puht sõjaliste ja poliitiliste huvidega vaid püüab oma sõjategevust igatpidi viia selles suunas, et see ikka rohkem ja rohkem oleks seoses inimarmastuse ja õiglusega.

1) Rahuleping Eesti-Vene vahel op. cit. art. 10

IV Kasutatud kirjandus

- Philipp Zorn, Handbuch des Völkerrechts, V Band, Die beiden Haager Friedenskonferenzen von 1899 und 1907.
Leipzig 1915
- Hans Wehberg, Handbuch des Völkerrechts, IV Band, Das Seekriegsrecht, Berlin 1915
- James W. Garner, Recent Developments in International Law,
Calcutta 1925
- Josef E. Kunz, Kriegsrecht und Neutralitätsrecht, Wien
1935
- Sõjavangide kohtlemise konventsioon, Genf, 27.07.1929.
RT 36, 1936. Lisa RT 36, 1936
- Genfi konventsioon väerinde sõjavangidesviibivate haigete
ja haavatute saatuse parandamiseks 27. juulil 1929.
RT 33, 1936
- Genfi 1929.a. konventsioonide protokollid ja kommentaarid
(Eesti Punase Risti arhiivus)
- James V. Garner, International Law and the World War,
London, 1920
- La Traite de Paix Versailles, Paris 1919
- Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel, Tartus, 1920
- A. Piip, Rahvusvaheline õigus Tartus, 1936.